

Ivana Přidalová: migrace, cizinci a město: Sociálně-prostorová diferenciacie a lokální sociální prostředí

Posudek disertační práce

Práce je složena z úvodního textu, který shrnuje teoreticko-metodologickou bázi, z níž autorka vychází – tato část má 71 stran (včetně 14 stran zdrojů literatury). Dále obsahuje kopie čtyř publikací, které jsou součástí hodnoceného výběru autorčiných prací. Pátý titul, rovněž v seznamu hodnocených prací, “Historický atlas obyvatelstva českých zemí”, nebyl z logických důvodů zařazen jako součást svázané práce.

V teoreticko-metodologickém zarámování autorčina díla je diskutována role cizinců na různých měřítkových úrovních a v různých geografických kontextech. Stejně tak je pozornost věnována “metodickým výzvám vyplývajícím z měnící se společnosti” přičemž autorka se pokouší hledat řešení daných výzev spojených s migrací a integrací cizinců skrze vhodné uchopení studia vztahu mezinárodní migrace a města.

Vlastní předložené studie (čtyři ve spoluautorství a jedna samostatně vypracovaná) pak dokládají autorčinu schopnost vlastního studia a výzkumu vybraných aspektů studované problematiky. První (ale patrně i druhý příspěvek, který však nemám k dispozici, a proto jej nekomentuji), se zabývá popisem a hodnocením vývoje české, resp. československé a rakousko-uherské statistiky vybraných důležitých procesů, zejména prostorové mobility obyvatelstva. Další dva příspěvky, tvořící vlastně hlavní jádro dizertace, analyzují prostorovou organizaci cizinců v Česku, resp. Praze, podle vybraných skupin imigrantů a hierarchicky různých územních jednotek, přičemž se také pokouší vysvětlit podmíněnosti vyšší koncentrace cizinců na daném území. Poslední příspěvek představuje příkladovou studii, která se na rozdíl od výše uvedených pokouší kromě jiného i pomocí kvalitativního přístupu (interview) popsat a vysvětlit soužití majoritní populace s cizinci, zejména Rusy, v pražské lokalitě Hůrka.

V nejobecnější rovině, jak ostatně naznačuje i název práce, si autorka klade za cíl poznat vztah mezi mezinárodní migrací, přítomností cizinců a městským prostředím (snaží se propojit urbánní geografii a migrační studia). Kromě snahy o syntézu poznatků na daném poli si klade několik vzájemně propojených cílů: a) Představit teoretické přístupy s důrazem na koncept sociálního prostředí jako analytického nástroje pro uchopení dopadů mezinárodní migrace a přítomnosti cizinců na lokální prostředí; 2) osvětlit vztahy mezi mezinárodní migrací, přítomností cizinců a městským prostředím na různých geografických úrovních, a to

také v komparativním pohledu ve vztahu k dalším evropským zemím; 3) “zhodnotit metodické možnosti výzkumu mezinárodní migrace, sociálně-prostorové diferenciaci a utváření sociálního prostředí současných českých měst a naznačit způsoby, které by uvedený vztah vhodně zachycovaly”; 4) přispět k poznání pravidelností a podmíněností v rozmístění cizinců v městském prostředí Česka, zejména role přítomnosti cizinců na utváření sociálního prostředí konkrétních městských lokalit s vyšším podílem cizinců na populaci.

V práci je nutné ocenit především následující:

- Téma je vysoce aktuální, důležitost měst pro mezinárodní migranty neupadá a zkoumání podmíněností vzájemného ovlivňování v různorodých strukturách měst i cizinců je velmi důležité – a to i z toho důvodu, jak autorka uvádí, že výzkumné propojení obou témat je doposud spíše výjimkou než pravidlem.
- Autorka se snaží do určité míry o komparativní přístup, resp. srovnává situaci v různých prostředích a kontextech. To je samo o sobě pozitivní. Navíc do diskusí přibírá koncept post-socialistického města (“specifická dědictví socialistického období a transformace”), jehož roli ve vztahu k mezinárodní migraci a integraci cizinců a následně vůči jiným typům měst, rozhodně stojí zato studovat.
- Autorka velmi dobře na několika místech zdůrazňuje roli mediálního diskurzu, který je podle mého jedním z klíčových faktorů v objasnění postojů veřejnosti vůči migraci a migrantům. Nevěnuje mu však speciální pozornost.
- Autorka načítla velký počet odborných titulů a až na některé výjimky (viz níže) s nimi pracuje celkem dobře.
- Z hlediska dalších metodických kroků vhodných pro analýzu dané problematiky je několikrát správně upozorňováno na velký potenciál analýzy lokalizačních dat mobilních telefonů. Toto stálo za rozvedení včetně identifikace překážek využití této metody.

Oponent má však zejména upozornit na problematické aspekty práce.

Úvodní text: Autorka ke škodě věci zůstává často příliš povrchní, nakousne problém, ale vyhne se hlubšímu popsání a kritické diskusi. Např. při popisu konceptu “sociálního prostředí” jsou sice představeny základní principy, ale pouze ve velmi obecné rovině – není diskutován např. směr naznačených vztahů a klíčové rozdíly způsobené rozdílnou měřítkovou úrovní, na níž se analýza provádí. Mimo jiné, právě uchopení “sociálního prostředí”, kde, pokud dobře rozumím, autorka zdůrazňuje zejména roli sociálního klimatu v daném

multikulturním prostředí, je nejslabším článkem analýzy v jinak vynikajícím příspěvku připraveném společně s Jiřím Hasmanem.

Jeden z hlavních cílů práce je osvětlit vliv různorodých faktorů, podmíněností koncentrace, resp. prostorového rozmístění migrantů v různorodých prostředích podle odlišných měřítkových úrovní. Ač obecně autorka představuje důležitost mnohých faktorů (např. str. 33-39), vlastně nikde neuvádí konkrétní příklady rozdílného vlivu faktorů podle měřítka jednotky analýzy!

V teoretické části mně chybí obecnější diskuse role diverzity v současném světě. I v této souvislosti mě překvapuje, že není citován a diskutován Putnam (2007) - jeho již dnes "klasická práce" *E Pluribus Unum* ... Jeho analýza diverzity a jejích dopadů na lokální společenství zejména jeho sociální kapitál (migranti versus majorita) v kontextu prostředí USA vyznívá "poměrně velmi negativně", zatímco obdobně laděné výzkumy z některých zemích Evropy či Evropě jako takové jeho závěry nepotvrzují (např. Gesthuizen et al. 2008) ... Bylo by důležité diskutovat toto i v návaznosti na post-socialistické město.

Rovněž tak, s ohledem na definované téma práce, postrádám uvedení a kritickou diskusi známých a užívaných konceptů integrace – (zejména Gordon, Berry, Esser, Heckmann, Bosswick), které se samozřejmě uplatňují i v městském prostředí! Právě otevření otázek specifik průběhu integračního procesu např. ve velkoměstském prostředí by bylo nesporně obohacující.

V teoretické části je poměrně často komentován migrant, aniž by byl blíže specifikován. Vhodnější by podle mého bylo na mnoha místech diskutovat zvláště migraci statusově níže a nízko postavených migrantů versus těch, kteří reprezentují vzdělané a vysoce postavené.

V teoreticko-metodologické rozpravě chybí hlubší diskuse konceptů trvalého versus obvyklého místa bydliště stejně jako v metodologické části diskuse statistiky/evidence tzv. "migrantů" versus "narozených v zahraničí".

V části, která představuje jednotlivé příspěvky autorky, upozorňuji pouze na chybné tvrzení na str. 52, kde autorka spojuje transnacionální model života migranta s nemožností se v maximální míře přizpůsobit životu v Česku. Empirické studie ukazují, že "žitý transnacionalismus" vůbec nemusí bránit úspěšnému zapojení daného jedince do společnosti cílové země (např. Erdal 2013).

Ve shrnutí se objevuje formulace, kterou by adept na nejvyšší vědecký titul neměl použít – “I přes prostorovou neukotvenost některých skupin cizinců lze pozorovat, jak se migrant svým prostorovým (**a patrně i demografickým**) chováním do různé míry podílejí ... atd.”

V námětech pro další výzkum jsou témata, která se ale většinou ve světě běžně řeší. Tedy tomu rozumím tak, že by je autorka ráda sama v budoucnu výzkumně řešila...?

K souboru článku se nebudu vyjadřovat. Prošly recenzním řízením. Pouze dvě krátké poznámky si neodpustím. Ač první historizující příspěvek řeší důležitá témata, jeho spojitost s ostatními a s hlavním tématem práce je spíše velmi okrajová. V posledním příspěvku autorka užívá pojem “intersekcionalita”, což s omluvou považuji za doslova příšerné.

Z dalších dílčích prohrešků zmíním následující:

Zmatek v terminologii

Termíny jako “mobilitní obrat”, ale i “prostorový a kulturní obrat” (str. 22) nejsou skutečně jazykově vytříbené; obdobně k pojmu konceptu “vztahového prostoru (relational space)”. Někde naopak autorka termín nepřekládá – např. placelessness (str. 22). Použití termínu – migranti-profesionálové (např. str. 35) je věcně nepřesné. V jiných místech textu zase chybí definice užívaných pojmů – jako např. translokalizace, expatriant (str. 39). V práci se nelogicky střídají jména zemí, a to tak, že se mísí geografické a politické názvy, někdy jsou voleny dokonce obě varianty – ČR i Česko, Rusko i Ruská federace ...

Fakticky nepřesná sdělení

“K nejvýraznějšímu nárůstu počtu mezinárodních migrantů ve světě dochází v relativně nedávném období zhruba od 60. let 20. století” (str. 27). To ale není pravda – relativně se globálně nic moc nemění (narůstá totiž i počet obyvatelstva) a i v absolutním vyjádření byl počet mezinárodních migrantů např. v pětiletce 2010-2015 nižší než v pětiletce předcházející (viz např. Abel 2016). Obdobně i na str. 28 by bylo vhodné doplnit relativní metriku.

K etnické homogenizaci zemí přispělo zejména přeuspořádání poměrů po druhé světové válce (str. 28).

U Tallinnu a Rigy nejde o současné migranty – poznámka pod čarou 7; autorka toto ale vysvětluje v jiné části práce.

Chybějící informace

Na str. 30 by bylo velmi dobré rozšířit diskusi a příklady vlivu migrace versus přirozené měny na prostředí měst. Určitě obohatit odkazy.

Popsání konceptu tzv. segmentované asimilace na str. 33 je složitější, resp. jeho aplikace má rozličnější podoby.

V poznámce pod čarou 19 – jde tedy také o registr!

Pro transnacionalizaci by se našli vhodnější představitelé než kniha Castlese a Millera 2009 – zejména práce autorů Vetrovec nebo Faist, věnované právě tomuto procesu.

Práce je logicky tříděna, ale v textu je hodně velmi dlouhých vět, které nejsou dobře jazykově tvořeny a i tím se stávají nesrozumitelné ... navíc jsou v nich často dlouhé vsuvky v závorkách, často poměrně nelogicky vložené, plynulé čtení se tak rozbíjí.

Grafika v posledním příspěvku je nekvalitní.

Přes mé kritické poznámky se domnívám, že Ivana Přidalová splnila hlavní cíle své dizertace a především některými doloženými publikacemi dokládá, že má dobrý výzkumný potenciál. Zejména ve třetím a čtvrtém příspěvku dokazuje, že je schopna provádět velmi kvalitní výzkum, (položít smysluplnou výzkumnou otázku, zorientovat se v teoriích a konceptech, aplikovat sofistikovanější metody analýzy, výsledky srozumitelně interpretovat) a tak originálně posunout poznání na daném poli. Ve svém posledním příspěvku dokazuje, že kromě kvantitativního přístupu zvládá rovněž kvalitativní. To je důležité poznání, neboť je jasné, že plné proniknutí k podstatě mnoha autorkou formulovaných problémů je možné pouze cestou tzv. smíšeného metodologického přístupu, který kombinuje kvantitativní a kvalitativní výzkum. Autorka rozvíjí problematiku mezinárodní migrace v návaznosti na výzkumnou linii geografie města, čímž sama, ale i celý výzkumný tým daného centra, vhodně obohacuje albertovskou tradici široce pojatého výzkumu mobility a sídelních struktur.

Práci doporučuji k obhajobě s tím, že očekávám autorčinu reakci k nejpodstatnějším z mých připomínek.

29.8.2017

Dušan Drbohlav